



Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

КОНТАКТ: imarinkovic@orion.rs
imarinkovic.pa@gmail.com

УДК:
314.9(497.11)"2011/2020"
314.9(4)"2011/2020"

Врста рада:
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД

Примљен: 20. 5. 2022. ✓
Прихваћен: 1. 6. 2022. ✓

ДЕЦЕНИЈА ПОПУЛАЦИОНИХ ПРОМЕНА У ЕВРОПИ И СРБИЈИ (2011 – 2020)

Апстракт: Период 2011 – 2020. година био је препун изазова који су споре демографске токове уздрмали. Утицај светске економске кризе, ратних сукоба, пандемије био је изузетан на популациону динамику широм света, посебно у Европи. Кроз анализу основних демографских показатеља рађања, умирања, миграција, као и старосне структуре и промена у укупном броју становника, дат је биланс стања у великом броју европских држава и Србије. Фертилитет наставља да опада у највећем броју земаља. Позитиван тренд једино имају источноевропске државе, док су најниже вредности код земаља јужног дела Европе. Србија припада мањој групи држава које су бележиле скромно повећање. Тренд продужавања очекиваног трајања живота у Европи нагло се зауставља у години пандемије (2020) и враћа на ниво из 2013. године. Ситуација у Србији је била још неповољнија од европског просека. Мигранска криза у Европи, почев од 2015. године, доживљава кулминацију са приливима становништва на годишњем нивоу између 2,4 и 2,7 милиона миграната. Немачка, Шпанија, Француска и Италија бележе највеће приливе. Половину миграната чине млађи од 30 година. У Србији тренд емиграције је настављен, а у зависности од процена, негативан годишњи миграциони салдо износи од 15 до 20 хиљада становништва. Демографско старење становништва се наставља у највећем броју европских држава. Становништво Србије већ дуги низ година спада у демографски најстарије у Европи и свету, а процес је у периоду 2011 – 2020, у поређењу са другим европским државама, умереног интензитета. Половина анализираних држава Европе има негативан природни прираштај, што ће код многих у наредном периоду представљати увод у депопулацију. Прогноза за Србију је да ће наредни попис показати да се број становника Србије смањило на ниво од пре 60 година.

Кључне речи: ФЕРТИЛИТЕТ, МОРТАЛИТЕТ, МИГРАЦИЈЕ, СТАРОСНА СТРУКТУРА, ПРОМЕНА БРОЈА СТАНОВНИКА, ЕВРОПА, СРБИЈА.



Увод

Друга деценија 21. века је била препуна изазова на глобалном плану. Друштва су се суочавала са економским кризама, ратним стањима, тероризмом, пандемијама, а све је то утицало и на популациону динамику. Тако су се значајно интензивирале миграције, морбидитет и морталитет становништва је доста порастао, а ниво рађања никада није био нижи. Тренд успоравања раста светске популације је настављен и чак интензивиран. Најнепосреднији узрок успоравања раста светског становништва је смањење стопа рађања. Стопа укупног фертилитета (СУФ) је, према проценама, у последњих пола века смањена са 5,1 детета по жени, на 2,4 детета по жени (UN, 2020). Реално је очекивати да у скоријој будућности вредности СУФ-а падну испод 2,1 детета по жени (праг замене генерације), што је почетак процеса смањења глобалне популације.

Од 2011. па надаље, почињу сукоби на северу Африке и Блиском Истоку тзв. Арапско пролеће, што дестабилизује читав регион у суседству Европе. Неизвесне политичке транзиције и насилни сукоби који су се распламсали у Сирији и Либији резултирали су повећаном порозношћу граница и великим бројем избеглица. Европа је постала мета мешовитих миграторних токова невиђених размера. Врхунац је достигнут 2015. године, када је више од милион миграната, тражилаца азила и избеглица нерегуларно стигло у Европску унију (ЕУ) преко Средоземног мора и Балканског полуострва (Raineri, Strazzari, 2021). Миграције у протеклој деценији су подстицане и због тероризма и успона тзв. Исламске Државе на простору Ирака и Сирије, сукоба у Авганистану, мноштва мањих конфликта и ауторитарних режима. Може се слободно рећи да су сукоби и тероризам основне карактеристике друге деценије 21. века.

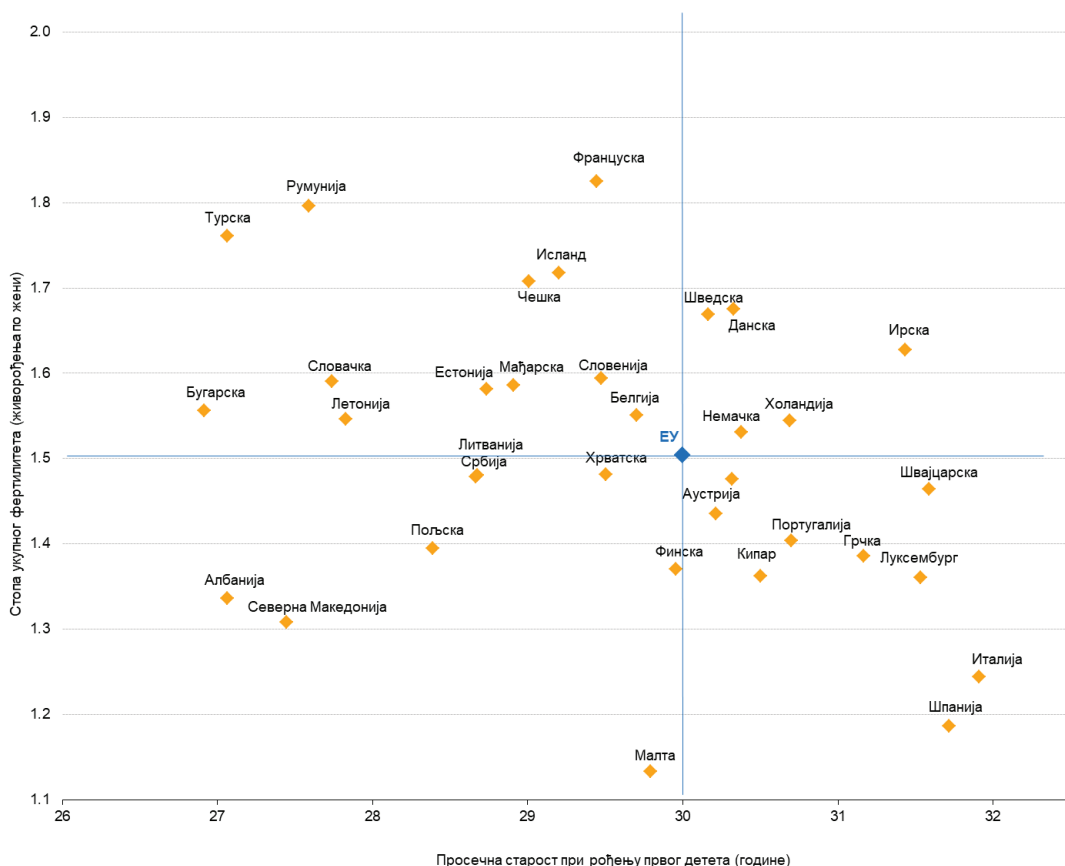
Ништа човечанство тако упорно не прати у његовом развоју као што су заразне болести, а ширење вируса између животиња и људи има дугу историју почев од првих припитомљавања животиња, па све до савременог доба. Процене су да смртност услед заразних и инфективних обољења у прошлости далеко надмашује ону насталу од природних непогода или ратова (Glezen 1996). Три светске (пандемије) епидемије грипа догодиле су се у 20. веку: 1918, 1957. и 1968. године и све су трајале око три године (Kilbourne 2006). Појава вируса који је нов за људску популацију условила је настанак епидемије почетком 2020. године, која се убрзо претворила у пандемију са озбиљним здравственим последицама по становништво широм света. На пандемију изазвану вирусом SARS-CoV-2 треба гледати као на велику здравствену опасност по становништво, јер је током 2020. године пријављено готово 2 милиона смртних случајева са дијагнозом КОВИД-19, док не давне процене Светске здравствене организације указују на прекомерну смртности у том периоду од најмање 3 милиона (WHO, 2021). Смртност од КОВИД-а 19 у наредном периоду би могла да престигне укупан морталитет од свих заразних обољења у последњих неколико деценија (Goldstein, Lee, 2020) и да остави последице по здравље становништва какве до сада нису забележене.

Циљ рада је анализа основних демографских трендова у Европи и Србији у периоду 2011 – 2020. година, а све у светлу великих изазова у протеклој деценији. Истраживање подразумева прикупљање и обраду података о рођењима, умирањима, емиграцији и имиграцији, а кроз показатеље природног и миграторног кретања становништва, логично се намеће и сагледавање старосне структуре и укупне промене броја становника. За потребе истраживања коришћени су подаци које агрегира Европска статистичка агенција кроз упите које шаље државама чланицама Европске уније (ЕУ), али и земљама кандидатима за пуно чланство. Детаљнија анализа стања у Србији подразумевала је да се поред података виталне статистике користе и подаци пописне статистике. Потребне податке за Србију припрема Републички завод за статистику Србије (РЗС) и они су доступни на званичном сајту РЗС-а (<https://www.stat.gov.rs>). Анализа података на територији Србије ограничиће се на подручје централне Србије и Војводине. Подаци за АП Косово и Метохија неће бити анализирани због непоузданости и недоступности.

Фертилитет

Значајне промене у трендовима рађања успостављене су током претходних 10 година. Наставља се пад живорођења, али долази и до промена у рангирању држава са традиционално највишим вредностима у Европи. Интензивирају се промене у старосном моделу фертилитета, а рађања миграната све више учествују у укупном фертилитету европских земаља. Поједине државе улазе у зону екстремно ниских стопа рађања (испод 1,3 детета по жени). Пандемија КОВИД-19 није имала утицај на интензитет рађања у Европи током 2020. Последице на здравље становника у епидемијском обиму почеле су да се јављају пред крај марта 2020. тако да девет месеци пандемије у тој години се поклапа са неопходним периодом од зачећа до порођаја, па одлука о родитељству није била под пресијом епидемијских прилика. Такође, не располаже се са подацима о повећању спонтаних, намерних или медицински индикованих прекида трудноће услед пандемије (Sobotka et al., 2021).

Опште смањење стопа фертилитета условило је да се у Европи рађа око 2,5 милиона мање деце него што је то био случај током 1960-их. Подаци о броју деце по жени у репродуктивној старости 15-49 година (стопа укупног фертилитета – СУФ) у Европској унији (ЕУ) 2020. године износи 1,50 детета по жени, што је нешто ниже од вредности из 2011. (1,54). Првих десет земаља имало је просек 1,92 детета по жени у 2011. години, док 2020. средња вредност износи 1,71 детета по жени. Стопа фертилитета жена млађих од 30 година у ЕУ је смањена у посматраном периоду, док су стопе фертилитета жена старости 30 и више година порасле. Стопа фертилитета код старијих од 35 година такође расте. Најнижа средња старост при рођењу првог детета (графикон 1) може се наћи код жена у Бугарској (26,4 године) и Румунији (27,1 година), док је највиша у Италији (31,4 године) и у Шпанији (31,2 године).

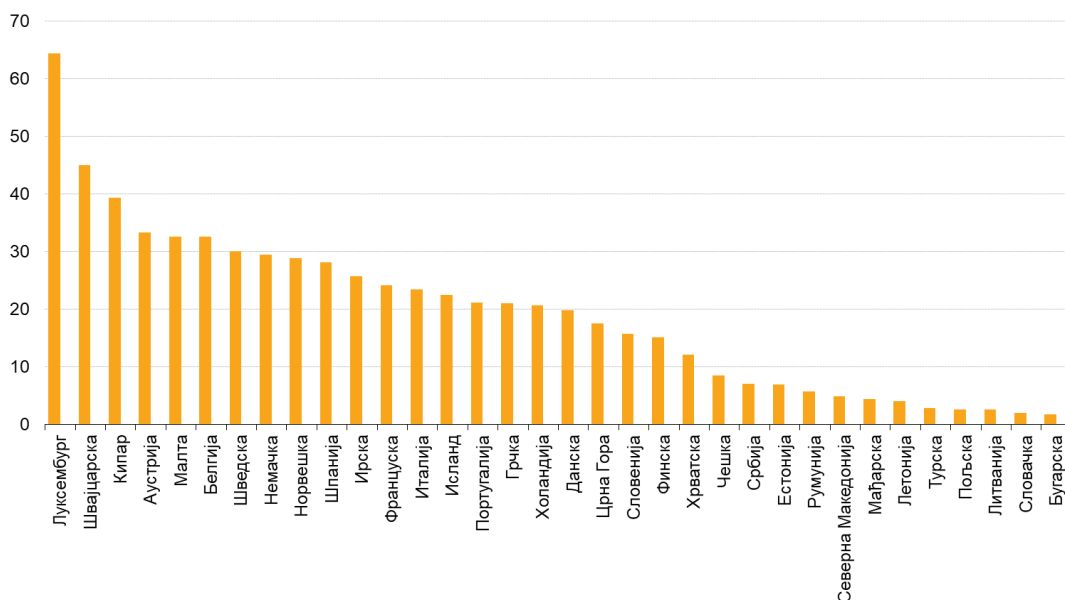


Графикон 1: Стопа укупног фертилитета и просечна старост жена при рођењу првог детета, одабране европске земље, 2020. година (Извор: Eurostat, 2022a.)

Стопа укупног фертилитета и просечна старост при рођењу првог детета у односу на европски просек код ових показатеља, групишу земље на четири начина (графикон 1). Испод просечне вредности СУФ-а (1,5) али са прворођењима пре и после 30-те године живота, као и надпросечне стопе са истом поделом по старости мајке. Тако посматрано најбројнија је група оних земаља које имају релативно висок фертилитет у европским оквирима и млађу старосну структуру прворотки. Ипак, оваква подела показује да је могуће имати фертилитет изнад просека и после промена у старосном моделу фертилитета (пример су Шведска, Данска, Ирска). Најнеповољније услове има група држава предвођена Шпанијом и Италијом, јер се време прворођења померило после тридесете године живота, а вредност рађања је ниска.

У периоду 2011 – 2020. мало је земаља имало тренд раста СУФ-а, а у овој деценији дошло је и до промена у рангирању држава. Традиционално највише вредности у Европи биле су на северу и западу континента. Скандинавске земље уз Француску, Ирску и Велику Британију имале су највише вредности 2011. године, али су све током посматране деценије смањиле СУФ. Француска је једина из ове групе држава која се и даље налази у врху на основу овог показатеља. Највеће смањење евидентирано је у Ирској, Норвешкој и Финској. На другој страни, државе источног дела Европе имају тренд пораста СУФ-а, а посебно интензиван пораст је у Румунији и Чешкој, које су сада међу пет земаља са највишим вредностима у Европи. Пре само десет година, Румунија је била на 24. месту са 1,47 детета по жени, док је на основу последњих података на 2. месту са 1,80 детета по жени, одмах иза Француске. Највеће апсолутно смањење СУФ-а је забележено у Финској (-0,46), Норвешкој и Ирској (-0,40). Значајан пад вредности у десетогодишњем периоду још имају и Исланд, Велика Британија али и Албанија. Може се констатовати да је највеће смањење СУФ-а у посматраном периоду код земаља Северне Европе. Највећи пораст имају Мађарска (0,36), Румунија (0,33) и Чешка (0,28).

У 2020. години, 64% деце рођене у Луксембургу било је од мајки рођених у иностранству (графикон 2). На Кипру, Аустрији, Малти и Белгији око једне трећине деце рођено је од мајки рођених у иностранству. Насупрот томе, 98% живорођених у 2020. у Бугарској и Словачкој рођено је од домицилних мајки.



Графикон 2: Удео (%) живорођења од мајки рођених у иностранству, одабране европске земље, 2020. година
(Извор: Eurostat, 2022а.)



У Србији је 2020. године забележен рекордно мали број живорођених (61.692), што није последица пандемије већ редовних околности и трендова који су успостављени пре више деценија. Последњих година стопа укупног фертилитета износи тек око 70% потребног за природно обнављање становништва. Ниво СУФ-а је близу европског просека, а позитивно је да се у последњих десет година успоставио благи тренд пораста овог показатеља. Тако је Србија међу мањом групом источноевропских држава које једине у Европи бележе раст СУФ-а у периоду 2011 – 2020. Промене су скромне и око 4 пута мање од оних у Мађарској или Румунији, али су бар позитивне. Одлагање рађања је све израженије, а последњи попис из 2011. године евидентирао је око 75 хиљада жена старости 30-34 које нису до сада рађале, док ће у наредном попису 2022. године та бројка бити и значајно већа. На то указују подаци виталне статистике, где се просечна старост жене приликом рођења детета константно повећава и крајем анализираног периода износи око 30 година. За 2020. годину удео жена без деце је процењен на 13,8%, са јасном тенденцијом даљег повећања (Penev & Stanković, 2021). Одлагањем рађања скраћује се репродуктивни период, а рађања у касним тридесетим или четрдесетим годинама могу само делимично да испуне очекивани и жељени број деце.

Морталитет

Број умрлих у ЕУ констатно се повећава, како расте и укупан број становника, али је последње године анализе дошло до наглог раста смртности. Током 2020. забележено је око милион више умрлих (5,2 милиона) него 2011. године, односно око 500 хиљада више него 2019. године. За разлику од фертилитета, смртност становништва света, а нарочито Европе и Србије је у знаку пандемије КОВИД-19 крајем друге деценије 21. века. Израчунавање прекомерне смртности наговештава да су последице пандемије много веће него што многе државе својом статистиком приказују.

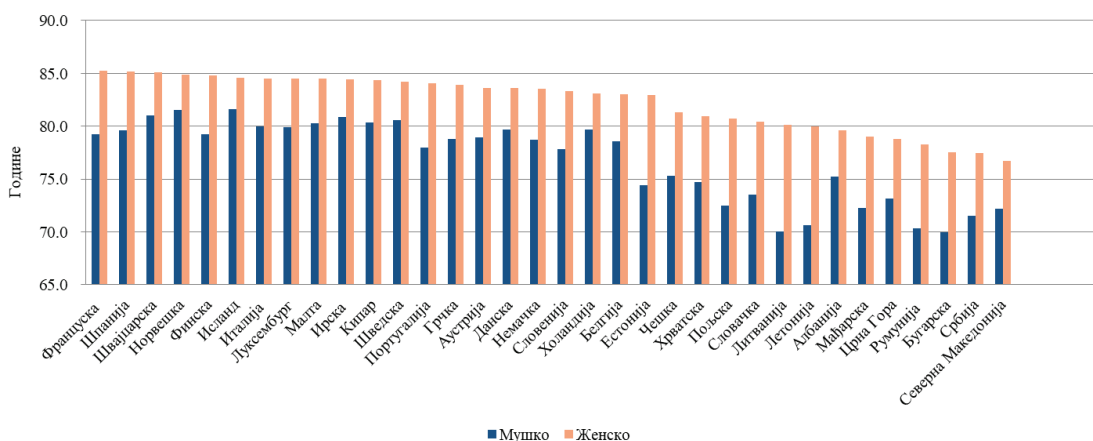
Сумарни показатељ специфичних стопа смртности по старости, тј. очекивано трајање живота при живорођењу се укупно посматрано од 2011. до 2019. у ЕУ повећавало из године у годину, укупно у овом периоду за 1,5 годину у мушкој популацији (са 77,0 на 78,5) и 0,9 у женској (са 83,1 на 84,0). Међутим уколико у посматрани интервал додамо резултате за 2020, по свему ванредну годину, раст је изузетно скроман (код мушкараца 0,5, а код жена свега 0,1 година). Тако је смртност у 2020. вратила очекивано трајање живота при живорођењу европске популације на ниво из 2013. године, односно смањила за само годину дана за 1,0 годину код мушкараца и 0,8 година код жена. Рангирање одабраних европских држава према очекиваном трајању живота при живорођењу показује да жене најдуже живе у Француској, Шпанији и Швајцарској, у просеку преко 85 година, а најкраће у Северној Македонији, Србији и Бугарској, испод 78 година (графикон 3). Чини се да „магичну“ границу од 80 година у Европи

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

| 15

још нису прешле само жене на Балкану. Мушкарци у свим земљама просечно краће живе од жена, а разлика износи од 10 (у Литванији) до 3 године (на Исланду). Норвешка, Исланд и Швајцарска, са 81 или више година очекиваног трајања живота при живорођењу предњаче код мушкараца у Европи. Знатно ниже вредности од око 70 година су у Бугарској, Литванији, Румунији и Летунији. Тако најдуговечније жене у Европи, становнице Француске живе у просеку за 8,6 година дуже од становница Северне Македоније, а код мушкараца Норвежане очекује чак за 11,6 година дужи животни век од Бугара.



Графикон 3: Очекивано трајање живота при живорођењу, одабране европске земље, 2020. година (Извор: Eurostat, 2022b. Напомена: Рангирање је дато према резултатима у женској популацији.)

Специфичне стопе смртности су у Србији од 2 до чак 3 пута више него код најразвијенијих европских земаља. Дobar пример су мушкарци стари 45–74 године који имају више стопе смртности него што су имали њихови вршњаци из Шведске пре 60 година. Очекивано трајање живота при живорођењу у Србији износи (2020. год.) 71,5 год. за мушкарце и 77,4 год. за жене, што је у поређењу са земљама Северне и Западне Европе, за 7–9 година ниже код оба пола. Када би смртност одојчади била на нивоу скандинавских земаља, око 300 деце би било више на годишњем нивоу у Србији.

Година пандемије SARS-CoV-2 вируса условила је интензиван раст опште смртности у Србији 2020. године. У односу на претходну 2019. годину морталитет је виши за 15% или за нешто више од 15 хиљада лица. Укупан број умрлих у 2020. износи 116.850 и то је највише забележен број умрлих од успостављања редовне виталне статистике у Србији (период 1950–2020). Општа стопа смртности износи 17 умрлих на 1.000 становника, што је такође највиша вредност од средине 20. века. Мушка популација је посебно угрожена у 2020. години, а стопа смртности је 18 умрлих на 1.000 становника, што је дупло више од најниже просечне стопе током 1960-их. Очекивано трајање живота при живорођењу



код оба пола у 2020. години износи 74,40 година што је за 1,55 ниже од предходне године. Такав ниво је последњи пут забележен пре десет година (у периоду 2010-2011). Још значајније је нагласити да у последњих 70 година није забележено такво смањење. Последице пандемије на смртност у 2020. години у Србији видљиве су како код старих, тако и код старијих средовечних мушкараца (Marinković, 2021).

Миграције

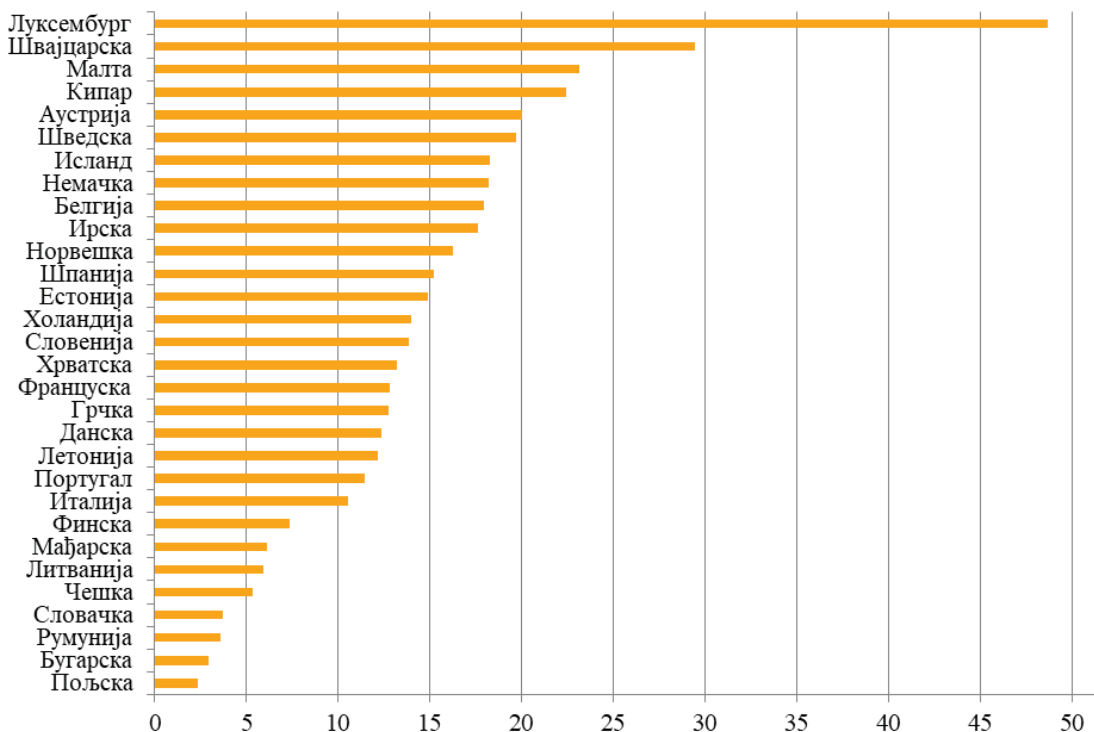
Година 2015. остаће упамћена као година у којој је невиђени број долазака избеглица и миграната довео до кризе у ЕУ. Од почетка мигранске кризе, на годишњем нивоу, у земље ЕУ уђе између 2,4 и 2,7 милиона миграната. Немачка, Шпанија, Француска и Италија бележе највеће приливе. Половину миграната чине млађи од 30 година. Уз велике напоре европских држава, подаци о мигрантима су и даље недовољно поуздани, а процена обима емиграције и имиграције остаје у многим земљама недостижан задатак. Попис је у многим случајевима једино решење да се посредним путем израчуна обим миграција и одреди вредност миграционог салда. Наравно велики недостатак је што се пописи најчешће спроводе једном у десет година, па су дуги интервали без података о мигрантима.

Један од начина да се створи слика утицаја миграната на популацију у земљама пријема је процена удела становништва рођеног у иностранству у укупној популацији одабраних европских земаља (графикон 4). Вредности за 2020. годину показују да су највећи удели у Луксембургу где је готово половина становништва страног порекла (48,7%). Четвртина укупног становништва Швајцарске је рођена ван те земље, док око петине странаца имају Малта, Кипар, Аустрија и Шведска. Најмањи удели су у Источној Европи, испод 5% (Пољска, Бугарска, Румунија, Словачка).

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

| 17



Графикон 4: Процена удела (%) становништва рођеног у иностранству у укупној популацији, одабране европске земље, 2020. (Извор: Eurostat, 2022с.)

Подаци о емиграцији за Србију нису доступни, а Републички завод за статистику до сада се није бавио проценама миграционог салда. Популациони фонд Уједињених нација (UNFPA) и РЗС први пут су 2020. имали сарадњу на тему спољних миграција у Србији, што је резултирало и првим проценама. Процене миграционих токова за период 2011-2018. у Србији показују да је просечан годишњи миграциони салдо негативан и да износи 11.862 лица. Процене су да је земљу напустило укупно око 226 хиљада, а да се уселило око 131 хиљада, што представља укупни миграциони салдо од око -95 хиљада (РЗС, 2020).



Година	Миграциони салдо	Метод израчунавања
2011	-5212	коригована процена
2012	-8263	коригована процена
2013	-10577	коригована процена
2014	-9526	коригована процена
2015	-11141	коригована процена
2016	-11853	коригована процена
2017	-16120	коригована процена
2018	-22211	коригована процена
2019	-22069	пројекција (константна)
2020	-22073	пројекција (константна)
2019	-25218	пројекција (оčekивана)
2020	-27384	пројекција (оčekивана)

Табела 1: Процена и пројекција миграционог салда у Србији за период 2011 – 2020.

(Извор: РЗС, 2020)

Процене за 2011 – 2018. и пројекције за 2019. и 2020. годину (табела 1) показују да просечан годишњи негативан миграциони салдо износи око 14-15 хиљада, односно укупно око 140 хиљада више одсељених него досељених у посматраном периоду (РЗС, 2020). Одређени аутори процењују годишњи обим миграционог салда на око -20 хиљада (Никитовић, 2019) или укупни на – 170 хиљада за период 2011 – 2020. (Penev, 2021).

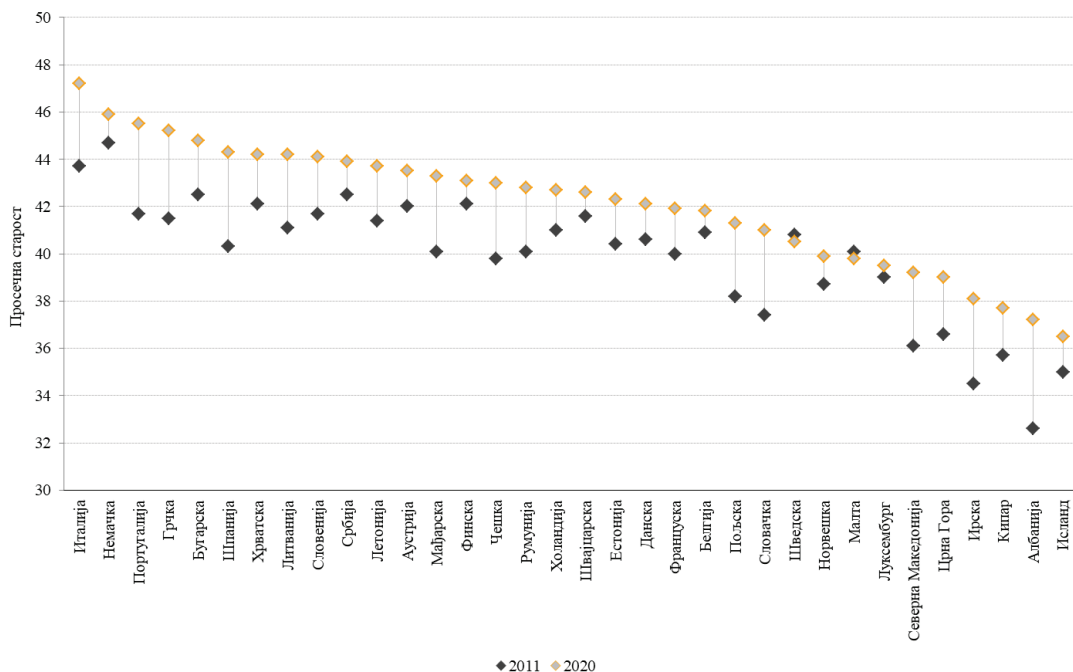
Старење

Европско становништво је демографски најстарије на свету. Процес старења се у посматраној декади знатно убрзао за одређене земље. Убедљиво најстарију популацију у Европи има Италија, чија просечна старост 2020. износи чак 47,2 године (графикон 5). Следе земље чија старост прелази 45 година, Немачка, Португалија и Грчка. Међу десет најстаријих налази се и Србија. Најмлађе становништво имају Исланд, Албанија и Кипар испод 38 година. Нарочиту пажњу треба обратити на интензитет старења међу земљама. У односу на 2011. годину резултати показују да најбрже стари становништво Албаније (повећана просечна старост за 4,6 година) и Шпаније (раст од 4 године). Од 34 земље које су у анализи само су две у овом периоду „подмладиле” становништво (Шведска и Малта за 0,3 године), све остале имају просечно старије популације 2020. него 2011. године.

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

| 19



Графикон 5: Просечна старост становништва за одабране европске земље 2011. и 2020. (Извор: Eurostat, 2022d. Напомена: Рангирање је дато према 2020.)

Становништво у Србији стари умереним интензитетом, у односу на друге европске земље, односно просечна старост се 2020. у односу на 2011. повећала за 1,4 године (са 42,5 на 43,9). Старосна структура је одређена трендовима у природном и миграционом кретању становника, али повратно наслеђена старосна структура је изузетно важна детерминанта популационе динамике. На основу званичних процена РЗС-а за 2020. годину, удео младих (до 15 година) износи 14,3%, што је најниже учешће за последњих 70 година. Старо становништво (65-79) и најстарији (80 или више) имају рекордно високе уделе 16,5% односно 4,7%. Вредност индекса старења од 1,49, уз медијалну старост од 44 године, уз претходно наведене показатеље демографске старости, потврђују да је 2020. године достигнута највиша старост становништва до сада. Имајући у виду старосну структуру емиграната из Србије, која је у просеку знатно млађа од укупног становништва, и да процене РЗС-а не укључују спољне миграције, може се са правом претпоставити да су сви горе наведени показатељи реално још неповољнији.



Промена броја становника

Многе европске земље су у последњих 4-5 година ушле у зону негативног природног прираштаја. Уколико занемаримо при анализи 2020. годину, због значајног утицаја на смртност становништва Европе и самим тим на укупан природни прираштај, у периоду 2011 – 2019. година имамо повећање броја држава са више умрлих него рођених на годишњем нивоу. Промене укупног броја становника могу бити позитивне (становништво расте) или негативне (становништво се смањује – депопулација), а одређују их компоненте кретања, односно природни прираштај и миграциони салдо (такође и код њих вредности могу бити позитивне и негативне). Ситуација по европским земљама је различита, па тако негде имамо обе компоненте позитивне, ту се свакако становништво увећава, али чешће је једна позитивна, а друга негативна, па у зависности од њиховог односа можемо имати или раст или смањење популације. Сигурно смањење броја становника подразумева обе компоненте негативне.

Подаци за 2019. годину показују да је природни прираштај постао негативан у половини анализираних европских држава (табела 2). У односу на 2011. нових 6 земаља се придружило групи у којој се на годишњем нивоу пријављује више смртних случајева него рођења. Друга компонента кретања становништва за разлику од прве више варира на годишњем нивоу, па су поједине земље од емиграционих постале имиграционе, али и обрнуто. Велики талас миграната од 2015. у одређеним државама поправља миграциони салдо, али је питање до када ће се тренд задржати. Много значајније је да услед старења становништва и дугог низа година недовољног рађања, све више држава улази у негативан природни прираштај, а тај тренд ће се засигурно у наредном периоду интензивирати. На основу података за 2019. годину у Европи је 9 држава са тоталном депопулацијом (обе компоненте негативне), а међу њима је и Србија.

Компоненте кретања	Тип	Број држава	
		2011	2019
Природни прираштај	Позитиван	28	22
	Негативан	16	22
Миграциони салдо	Позитиван	26	31
	Негативан	18	13
Пораст становништва		29	25
Смањење становништва		15	19

Табела 2: Сумарни преглед одабраних европских држава (44) према компонентама популационе динамике за 2011. и 2019. годину (Извор: Приређено на основу података Eurostat, 2022е)

Стварни број становника Србије знатно је мањи од званичних процена РЗС-а, јер оне не укључују спољне миграције, чији је салдо сваке године био негативан. Колико становника Србија може имати на наредном попису (октобар 2022)? Претходно је анализиран природни прираштај и миграциони салдо, а обе компоненте су већ дуги низ година негативне. На основу података виталне статистике и процена аутора, природни прираштај у периоду од пописа 2011. до пописа 2022. могао би износити око -500 хиљада. Очекивана вредност миграционог салда је око -200 хиљада, што упућује на укупни пад броја становника од приближно 700 хиљада. Тако се број становника у Србији 2022. процењује на 6,55 милиона, што је ниво из пописа 1961. године. Треба очекивати да популациона величина Србије буде као пре шест деценија, али са значајно различитом старосном структуром.

Закључак

Друга деценија 21. века је временски интервал у којем су се наставиле многе демографске тенденције из ранијег периода. Кључни догађаји попут пандемије КОВИД-19 или мигрантске кризе почев од 2015. године додатно су утицале на популације у многим европским државама, као и Србији која је већ имала изразито неповољна кретања становништва. У протеклих десет година ниво рађања у Европи је смањен, а земље северног и западног дела континента, које су биле близу нивоа просте репродукције (СУФ=2,10 детета по жени), сада бележе знатно ниже вредности. Позитиван тренд једино имају источно-европске државе, док најниже стопе СУФ-а имају земље јужног дела Европе. Србија припада мањој групи држава које су, истина скромно, ипак имале раст СУФ-а.

Морталитет, односно специфичне стопе смртности по старости су се свуда у Европи смањивале, што је условљавало раст очекиваног трајања живота већ неколико деценија, ипак у појединим европским земљама у овом периоду позитиван тренд се заустављао, а 2020. услед пандемије долази свуда до пораста смртности. Очекивано трајање живота при живорођењу нагло опада и враћа се на ниво из 2013. године. Ситуација у Србији је била још неповољнија од европског просека. Стопе смртности се слабо смањују, а јаз између развијених европских земаља и даље је велики. Болест КОВИД-19 је још више продубила ту разлику, док се очекивано трајање живота у Србији вратило на ниво 2010-2011. године.

Мигранска криза у Европи, почев од 2015. године, доживљава кулминацију са приливима становништва из Азије и Африке. Многе земље појачавају граничне контроле и уводе све рестриктивније мере за улазак у земљу. Имигранти су махом млада популација до 30 година старости што знатно утиче на подмлађивање старосне структуре земаља пријема и подиже репродуктивни потенцијал. У исто време имиграција је сложено друштвено политичко пи-



тање, па у одређеним земљама упркос демографском бенефиту, поставља се и питање опште сигурности и националног идентитета. Ситуација у Србији је другачија, а подручје је и даље више емиграционо, чиме се сваке године губи, у зависности од процена, од 15 до 20 хиљада највитаљнијег становништва.

Демографско старење становништва се наставља у највећем броју европских држава, упркос позитивном миграционом салду, јер су стопе рађања знатно испод нивоа просте репродукције. Процес старења нарочито је одмакао у друштвима негативног природног прираштаја и миграционог салда, али и код најдуговечнијих популација. Тако старосна структура постаје основна детерминанта будућег демографског развоја. Становништво Србије већ дуги низ година спада у демографски најстарије у Европи и свету, а процес је у периоду 2011 – 2020, у поређењу са другим европским државама, умереног интензитета.

Половина анализираних држава Европе има негативан природни прираштај, што ће код многих у наредном периоду представљати увод у депопулацију. Перспектива Европе је опадање броја становника, али ће темпо бити различит по државама. Србија уз још осам европских земаља има изражену депопулацију, са великим одсељавањем становништва и већим бројем умирања него рађања на годишњем нивоу. Прогноза аутора је да ће наредни попис показати да се број становника Србије смањио на ниво од пре 60 година и да се тренд депопулације наставља у наредном периоду.



ЛИТЕРАТУРА



1. Marinković, I. (2021): Regionalna analiza smrtnosti od COVID-19 u Srbiji, Demografija; Beograd: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet (DOI: 10.5937/demografija2118001M).
2. Nikitović, V. (2019): U susret regionalnoj depopulaciji u Srbiji; Beograd: Institut društvenih nauka.
3. Penev, G. (2021). Demografski bilans Srbije u prvoj godini pandemije COVID-19. Demografija; Beograd: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet (DOI: 10.5937/demografija2118002P).
4. Salvatore, Ricardo D. (2006). „Stature Growth in Industrializing Argentina: The Buenos Aires Industrial Belt.”
5. Tifni, Evangelina (2009). „Peronismo y Sindicalismo durante la década de 1940”. XXVII Congreso de la Asociación Latinoamericana de Sociología. VIII Jornadas de Sociología de la Universidad de Buenos Aires.

ВЕБОГРАФИЈА:

1. Glezen, W. P. (1996): Emerging infections: Pandemic influenza, *Epidemiologic Reviews*, 18(1), 64–76 (<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.epirev.a017917>).
2. Goldstein, J. R. & Lee, R. D. (2020): Demographic perspectives on the mortality of COVID-19 and other epidemics, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(36), 22035–22041 (<https://doi.org/10.1073/pnas.2006392117>).
3. Kilbourne, E. D. (2006): Influenza Pandemics of the 20th Century, *Emerging Infectious Diseases*, 12(1), 9–14 (<https://doi.org/10.3201/eid1201.051254>).
4. Penev, G. & Stanković, B. (2021): Bezdetnost fertilnih žena u Srbiji iz demografske perspektive, Stanovništvo, 59 (00), 1-22, Beograd: Centar za demografska istraživanja - IDN (OnLine-First), (<https://doi.org/10.2298/STNV200902002P>).
5. Raineri, Luca. & Strazzari, Francesco (2021): Dissecting the EU response to the 'migration crisis', in *The EU and crisis response*; Manchester, England: Manchester University Press (DOI: <https://doi.org/10.7765/9781526148346.00015>).
6. Sobotka, T, Jasilioniene, A, Galarza, A. A, Zeman, K, Nemeth, L. & Jdanov, D. (2021): Baby bust in the wake of the COVID-19 pandemic? *First results from the new STFF data series* (<https://doi.org/10.31235/osf.io/mvy62>).
7. UN, (2020): *World Fertility and Family Planning 2020*; New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division. United Nations (https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Aug/un_2020_worldfertilityfamilyplanning_highlights.pdf).
8. WHO (2021): The true death toll of COVID-19, *Estimating global excess mortality* (<https://www.who.int/data/stories/the-true-death-toll-of-covid-19-estimating-global-excess-mortality>).
9. Eurostat (2022a): Fertility statistics, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>).



10. Eurostat (2022b): Mortality and life expectancy statistics, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>).
11. Eurostat (2022c): Migration and migrant population statistics, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>).
12. Eurostat (2022d): Population structure indicators, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>).
13. Eurostat (2022e): Population change – Demographic balance and crude rates at national level, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>).
14. RZS (2022): Republički zavod za statistiku, Beograd (<https://www.stat.gov.rs>)

ОСТАЛИ ИЗВОРИ:

1. RZS (2020): Procena spoljnih migracija i korekcije izrade procena stanovništva, *Prezentacija rezultata projekta*. Beograd: Republički zavod za statistiku:

DECADE OF POPULATION CHANGES IN EUROPE AND SERBIA (2011 – 2020)

Abstract: The period 2011 – 2020 was full of challenges that shook the slow demographic trends. The impact of the global economic crisis, war conflicts, and pandemics has been remarkable on population dynamics around the world, especially in Europe. The main goal of this paper is analysis of basic demographic indicators of births, deaths, migrations, as well as age structure and changes in the total population in Europe and Serbia. Fertility continues to decline in most countries. Only Eastern European countries have a positive trend, while the lowest values are in the countries of the southern part of Europe. Serbia belongs to a smaller group of countries that have recorded a modest increase. The trend of increasing life expectancy in Europe stops abruptly in the year of the pandemic (2020) and returns to the level of 2013. The situation in Serbia was even more unfavorable than the European average. The migrant crisis in Europe, starting in 2015, is culminating with inflows of between 2.4 and 2.7 million migrants annually. Germany, Spain, France and Italy have the highest inflows. Half of the migrants are under 30 years old. In Serbia, the trend of emigration has continued, and depending on estimates, the negative annual migration balance amounts to 15 to 20 thousand people. Demographic aging of the population continues in most European countries. The population of Serbia has been one of the oldest in Europe and the world for many years, and the process in the period 2011-2020, compared to other European countries, is of moderate intensity. Half of the analyzed European countries have a negative natural increase, which will be an introduction to depopulation for many in the coming period. The forecast for Serbia is that the next census will show that the population of Serbia has decreased to the level of 60 years ago.

Keywords: FERTILITY, MORTALITY, MIGRATION, AGE STRUCTURE, POPULATION CHANGE, EUROPE, SERBIA.